

Б. С. Мохончук
*аспірант кафедри конституційного права
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕЛЕМЕНТИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Інтеграція виборчої системи проходить шляхом двостороннього впливу. З одного боку, застосування різних «правил гри» зумовлює перебудову партійної системи, впливає на стабільність уряду тощо, з іншого – умови країни здійснюють вплив на особливості елементів виборчої системи.

Під факторами впливу на елементи виборчої системи ми розуміємо групу чинників держави певного історичного періоду, які визначають кількісний або якісний склад елементів виборчої системи шляхом прямого чи опосередкованого впливу. Якщо говорити простіше, це ті чинники, які не є елементами виборчої системи, однак впливають на їх особливості.

У цій роботі ми пропонуємо розглянути три групи факторів впливу на елементи виборчої системи, які зумовлені політико-правовою ментальністю, територіально-демографічними показниками та формою правління держави певного історичного періоду.

Перша, в кінцевому рахунку, зводиться до рішення законодавця або народу про застосування тих чи інших елементів виборчої системи та породжується суб'єктивним волевиявленням. Тому чинниками, які зумовлені *політико-правовою ментальністю*, можуть бути історичні традиції, етнічний склад, державно-правові конфлікти, зміна політичного устрою, міжнародний вплив тощо.

Так, за результатами політичного компромісу 1989 року в Угорщині під час зміни комуністичного режиму влади була встановлена змішана виборча система (на заміну мажоритарної системи одномандатних округів) [1, с.43]. Боснійська війна, криза політичних інститутів Сербії зумовила перехід з мажоритарної до пропорційної виборчої системи та суттєвий перегляд величини виборчого округу [2, с.379-382]. В свою чергу Едускунта, парламент Фінляндії, складається з 200 депутатів, 199 з яких обираються за пропорційною системою. Однак 1 депутат від Аландських островів вибирається за мажоритарною виборчою системою [3, с.304]. Надаючи одне місце Аландському архіпелагу незалежно від кількості його населення, Фінляндія гарантувала представництво території, яка належала Швеції.

Аморфність чинників цієї групи зумовлена тим, що навіть їх присутність може не здійснити впливу на виборчу систему. Так, Г. Майер зазначає, що у Німеччині після 1949 року жодному з незалежних (непартиїних) кандидатів не вдалося перемогти на виборах у Бундестаг [4]. Однак це не спричинило заборони їх висування. Щодо Нової Зеландії, де здійснюється резервування місць для корінного народу маорі, у 1985 році була створена Королівська комісія з виборчої системи, яка рекомендувала позбутись такої практики. Цікавим є той факт, що вказаний висновок мав зворотній ефект – частку резервування прив'язали до кількості маорі в країні, що дозволило збільшити кількість представників до п'яти в 1996 і до семи у 2002 роках відповідно [5].

Тому універсальне визначення факторів політико-правової ментальності навряд чи можливе. У будь-якому випадку, якщо й вдасться їх виокремити, то лише на підставі аналізу особливостей конкретної держави і часто в ретроспективі.

Стосовно другої групи справедливим є твердження М. Байрамутова та І. Сліденка про те, що саме *форма державного правління* разом із принципом розподілу влад є визначальними для

інсталяції виборчої системи [6, с.32]. П. Шляхтун (посилаючись на американського політолога М. Уоллерстайна) зазначає, що найоптимальнішими варіантами є поєднання президентської форми правління з мажоритарною виборчою системою відносної більшості, а парламентарної форми правління – з пропорційною виборчою системою. [7, с.300].

Указані твердження підтверджуються практикою, оскільки радикальна зміна форми правління в бік посилення повноважень парламенту або голови держави може призводити до зміни виборчої системи. Як приклад можна згадати перехід до П'ятої республіки Франції 1958 року, коли з посиленням повноважень президента було здійснено перехід від пропорційної до мажоритарної системи абсолютної більшості. Водночас не можна оминати увагою український досвід встановлення парламентсько-президентської форми правління (після ухвалення Закону України №2222-IV 2004 року) з переходом до пропорційної виборчої системи закритих списків.

Як окремий фактор можна виділити структуру представницького органу, оскільки очевидним є той факт, що його склад визначатиме кількість мандатів, що підлягають розподілу. Однак чисельність представницьких органів у різних країнах не однакова. Конституція (закон) може фіксувати точну чисельність палат (в нижній палаті Польщі 460 депутатів, Італії – 630, Японії – 500 і т. д.), може встановлювати лише поріг чисельності (наприклад, в Єгипті не менше 350 обраних депутатів, в однопалатному парламенті КНР – не більше 3 тис.), може встановлювати змінну чисельність, вказуючи від якої кількості жителів чи виборців вибирається один депутат [8, с.256].

Крім того, бікамеральні представницькі органи часто використовують різні способи формування кожної з палат. Все це зумовлює створення численних модифікацій виборчих систем. Мають місце й випадки, коли власне виборча система впливає на склад представницького органу. До таких країн можна віднести Німеччину [9, с.85] та Нову Зеландію [10].

Стосовно групи *територіально-демографічних показників*, то найбільший вплив тут здійснює чисельність та територіальний розподіл населення, яке голосує.

По-перше, чисельність населення безпосередньо впливає на один з найбільш «об'ємних» елементів виборчої системи – кількість голосів виборців. Не буде відкриттям той факт, що чисельність голосів в Ліхтенштейні з населенням близько 37 тис. осіб та в Китаї, де кількість жителів близька до 1,4 млрд, будуть відрізнятися. А така відмінність впливає не лише на зміст виборчої системи загалом, а й інших політико-правових інститутів – партійну систему, організацію виборів, структуру представницьких органів тощо.

По-друге, відповідно до принципу рівності та пропорційності магнітуда багатомандатних округів, як правило, залежить від їх населеності. Наприклад, демографічний дисбаланс Іспанії зумовив розподіл 350 місць в Конгресі так, щоб кожна провінція мала по 2 постійні місця, а інші мандати розподілялись залежно від чисельності населення [11].

По-третє, кількість та структура виборчих округів часто бу-дується саме на основі зазначених даних. Так, при складанні демаркаційного плану відповідальна Рада палати представників Японії повинна враховувати, щоб чисельність населення у виборчих округах не відрізнялась більш ніж в два рази. [3, с.375].

Також слід виділити вплив етнічних чинників. Для прикладу, у Сінгапурі, відповідно до Конституційної поправки 1988 року, створюються виборчі округи для представників національних меншин [12, с.187]. Етнічні особливості Колумбії зумовили законодавця на рівні Конституції виділити 2 сенаторських місця зі 102 загальних, які обираються за спеціальним списком та представляють населення індіанських громад та афро-колумбійську меншість. [13, с.289]. Спеціальні правила формування округів на території, де компактно проживають окремі національні меншини, передбачено й у ст. 18 Закону України «Про вибори народних депутатів України» № 4061-VI від 17.11.2011.

Стосовно території, цей показник автономно може й не чинити вплив на виборчу систему, а діяти лише в аспекті територіального розміщення електорату. Проте іноді географічне розміщення та територія країни змушують законодавця враховувати ці показники для визначення системи виборчих округів або їх магнітуди.

Так, у Норвегії діє особлива процедура розподілу окружних мандатів (150 місць від загального складу Стортингу в 169 депута-

тів). Спочатку підсумовується кількість жителів відповідної провінції і розмір території в квадратних кілометрах, потім ця цифра множиться на 1,8, формуючи так звану розподільну квоту. Після цього розподільні квоти діляться на ряд непарних чисел (1, 3, 5, 7 і т. д.), і мандати дістаються округам з найбільшим залишком [14]. Не вдаючись до детально аналізу зазначеної процедури, вважаємо показовим те, що в Норвегії для визначення магнітуди «значущість» одного жителя прирівняна до одного квадратного кілометра території.

У свою чергу, межі виборчих округів Японії не можуть перетинати межі префектур, а також повинні враховуватись географічні та транспортні особливості місцевості [3, с.375].

1. Черленяк І. І. Особливості парламентської виборчої системи Угорщини / І. І. Черленяк // Стратегічні пріоритети – 2007 – №4(5) – С. 41-47.

2. Современные избирательные системы. Вып. 4: Австралия, Венесуэла, Дания, Сербия / Т. И. Чурсина, А. Г. Орлов, И. А. Ракитская, К. А. Половченко; науч. ред. А. В. Иванченко, В. И. Лафитский. – М.: РЦОИТ, 2009. – 480 с.

3. Современные избирательные системы. Вып. 3: Испания, США, Финляндия, Япония / А. Г. Орлов, В. И. Лафитский, И. А. Ракитская, Т. О. Кузнецова; науч. ред. А. В. Иванченко, В. И. Лафитский. – М.: РЦОИТ, 2009. – 448 с.

4. Майер Г. Демократические выборы и избирательная система / Г. Майер // Государственное право Германии. – Т. 1. – М., 1994. – С. 121–151.

5. Māori and the vote. Page 3 – Change in the 20th century [Електронний ресурс] // Ministry for Culture and Heritage. – 2014. – Режим доступу: <http://www.nzhistory.net.nz/politics/maori-and-the-vote/twentieth-century>.

6. Баймуратов М. Парламентська виборча система: оптимальний вибір для України / М. Баймуратов, І. Сліденко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 2/3. – С. 29-34.

7. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.

8. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник / В. Е. Чиркин – М.: Юрист, 2001. – 600 с.

9. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015. – 816 с.

10. 2012 MMP REVIEW [Електронний ресурс] // New Zealand Electoral Commission. – 2012. – Режим доступу: <http://www.elections.org.nz/events/past-events/2012-mmp-review>.

11. Álvarez-Rivera M. Election Resources on the Internet: Elections to the Spanish Congress of Deputies [Електронний ресурс] / Manuel Álvarez-Rivera // electionresources.org. – 2016. – Режим доступу: http://electionresources.org/es/index_en.html#ASPECTS.

12. Луцишин Г. І. Політизація етнічності: консолідація чи деконсолідація нації? / Г. І. Луцишин // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : щоквартальний науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 184-187.

13. Современные избирательные системы. Вып. 7: Египет, Исландия, Колумбия, Пакистан / М. А. Сапронова, И. А. Ракитская, А. Г. Орлов, Н. Б. Крысенкова; науч. ред. А. В. Иванченко, В. И. Лафитский. – М.: РЦОИТ, 2012. – 464 с.

14. The main features of the Norwegian electoral system [Електронний ресурс] // Election Portal: valg.no. – 2014. – Режим доступу: <https://www.regjeringen.no/en/portal/election-portal/the-norwegian-electoral-system/id456636/#5>.